

ABSTRAKT

Předmětem této studie je kolektivní ochrana soukromých práv jako specifický civilněprocesní jev.

Na prvním místě objasňujeme filozofii kolektivního soudního řízení. Argumentujeme, že systém prosazování soukromého práva funguje na principech spontánního řádu, využívá tedy přirozené okolnosti, že subjekty sledují vlastní zájmy a tím realizují subjektivní práva. V soudobé společnosti se právní styk rozměňuje do množství úkonů o nízké jmenovité hodnotě. To má za následek, že značná část subjektivních práv postrádá dostatečně intenzivní individuální zájem a jejich procesní realizace selhává. Kolektivní proces se snaží o nápravu konsolidací zájmů pomocí pravidel kolektivní akce. Tím dochází ke zvyšování hodnoty předmětu sporu a úsporám z rozsahu. Agregované zájmy typizujeme na ad hoc seskupené rovnoběžné individuální zájmy, obecné zájmy, které reprezentují novou kvalitu na kolektivní úrovni, a veřejný zájem jako nejširší kategorii obecného zájmu. S využitím těchto závěrů odůvodňujeme jednotlivé prostředky kolektivní ochrany práv.

Analýzu kolektivního procesu vedeme skrze tři kritéria – osobu konsolidátora zájmů (kolektivního zástupce), procesní postavení zastupovaných osob a konstrukci kolektivního řízení. Kolektivním zástupcem se může stát některý ze členů zastupované skupiny osob, spolek, předmětem jehož činnosti je ochrana zájmů třetích osob, orgán veřejné moci a v určitých případech také advokát. Zastupovaným osobám může být přiznáno právo participace na řízení, není to však podmínkou (v druhém případě by zastupované osoby neměly být vázány výsledkem řízení). Nároky zastupované skupiny osob mohou být do řízení zahrnuty automaticky s tím, že členové skupiny, kteří se svou účastí nesouhlasí, mají možnost vyloučit se (hovoříme o opt-out řízení), anebo je třeba nároky jednotlivě přihlašovat (opt-in řízení).

Základní dichotomii prostředků kolektivního prosazování práv představuje reprezentativní a skupinové řízení (representative proceedings, group proceedings). Reprezentativního řízení se členové skupiny bezprostředně neúčastní; funkci kolektivního zástupce zpravidla zastává spolek nebo orgán veřejné moci a předmětem řízení je obecný (veřejný) zájem. Skupinové řízení naopak počítá s účastí členů skupiny, kolektivním zástupcem bývá některý ze členů skupiny (advokát) a v řízení je prosazován soubor samostatných individuálních zájmů. Zvláštním typem opt-out skupinového řízení je class action, jak se vyvinula v USA.

Zkoumáme dopady kolektivního řízení do individuální sféry z hlediska práva na spravedlivý proces (zejména pokud jde o opt-out nástroje), rizika hromadného prosazování práv a postavení soudu v řízení (litigation management). Zajímá nás informační standard kolektivního řízení vůči členům skupiny (individuální vyrozumívání oproti informování prostřednictvím veřejných sdělovacích prostředků), ochrana zájmů pasivních členů skupiny, procesní opatření za účelem vyloučení koluzního jednání kolektivního zástupce, schvalování dispozičních úkonů soudem apod.

Věnujeme rovněž pozornost problematice financování kolektivního procesu, která klíčovým způsobem přispívá k praktickému účinku úprav. Parciální individuální nároky prosazované v kolektivním řízení obvykle neodůvodňují převzetí intenzivního procesního rizika jednotlivým členem skupiny, a kolektivní ochranu práv je proto třeba externě stimulovat. Nabízí se veřejná dotační podpora skupinových řízení nebo spolkové činnosti, anebo nejjednodušeji tlumení rizik prostřednictvím dohody s advokátem o výsledkové podílové odměně (contingency fees).

Popisujeme sedm konkrétních úprav kolektivního řízení, které představují ilustrativní vzorek soudobého kolektivního civilního procesu. Zabýváme se class actions v USA, Austrálii a Izraeli, opt-in skupinovým řízením ve Švédsku, německým vzorovým řízením v záležitostech kapitálového trhu a reprezentativním žalobním právem v Rakousku a Francii. Stranou neponecháváme ani historické aspekty kolektivní ochrany práv. Východiska moderního kolektivního řízení demonstrujeme na příkladu římských actiones populares, formování kolektivní procesní subjektivity v Anglii 17. až 19. století, vzniku spolkového žalobního práva v 19. století ve Francii a nakonec také na procesu zrození moderní class action v USA.

Představujeme existující problémy mezinárodního práva kolektivního procesu. Národní úpravy vykazují mimořádnou variabilitu a uznání cizí reprezentativní žalobní legitimace nebo skupinového rozsudku není samozřejmostí, jak tomu obvykle je v individuálním procesu. Klademe důraz na aktivity Evropské unie, která představuje platformu pro konfrontaci národních přístupů. Analyzujeme směrnici č. 98/27/ES o žalobách na zdržení se jednání v oblasti ochrany zájmů spotřebitelů a informujeme o projektech kolektivního odškodnění spotřebitelů a vymáhání náhrady škody vzniklé porušením předpisů proti omezování hospodářské soutěže (jehož zamýšlenou součástí je zavedení kolektivních procesních mechanismů národními zákonodárci). Poukazujeme na to, že na evropské úrovni se myšlenka kolektivní procesní ochrany stále více prosazuje, a přinejmenším proto český zákonodárce nemůže tento problém přehlížet.

Podrobujeme kritice platnou úpravu v občanském soudním řádu (§ 83 odst. 2 a § 159a odst. 2), která kolektivní proces podceňuje a paušálním rozšířením překážky litispendence a rei iudicatae zbavuje široké skupiny osob procesních záruk. Aplikační rozsah cit. ustanovení rozdělujeme na řízení v korporátních věcech projednávaná v nesporném režimu na straně jedné a sporná řízení ve věcech nekalé soutěže a ochrany spotřebitele na straně druhé a pro obě skupiny vytyčujeme předpoklady, které je třeba splnit, aby řízení vyhovělo standardu práva na spravedlivý proces.

Uzavíráme, že kolektivní řízení je jedním z požadavků rekonstrukce civilního procesu pro 21. století. Řešení pro Českou republiku shledáváme v emancipaci spolkového žalobního práva a ideálně také v přijetí komplexní úpravy skupinového řízení, která umožní kterékoli z poškozených osob domáhat se náhrady na účet všech poškozených. Výchozím modelem by mělo být opt-in skupinové řízení, pro bagatelní nároky však nevylučujeme ani opt-out mechanismus.